

ТАНИЛЦУУЛГА

Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн
найруулгын төслийн талаар

Монгол Улсын Хууль тогтоомжийг 2028 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэлийн¹ 1.6.52-д “Гэр бүлийн тухай (Шинэчилсэн найруулга) хуулийн төслийг Хууль зүй, дотоод хэргийн яам Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамтай хамтран боловсруулж, 2025 онд УИХ-д өргөн мэдүүлнэ.” гэж заасан.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн² 2.1.1-д “Гэр бүлийн хуулийг шинэчлэн батлуулж, Чанартай амьдрал-гэр бүлийн гишүүдийн оролцоо хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.” гэж заасан.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.1.2 дахь заалтад заасны дагуу Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2021 оны А/236, 2022 оны А/355 дугаар тушаалаар Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл боловсруулах олон талт төлөөллийг оролцуулан Ажлын хэсэг байгуулан ажиллаж, хуулийн төслийг 2023 онд Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн бөгөөд шинээр байгуулагдсан Монгол Улсын Их Хуралтай холбогдуулан төслийг хуулийн төсөл санаачлагчид буцаасан.

Ийнхүү Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2025 оны А/16 дугаар тушаалаар Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл боловсруулах Ажлын хэсгийг шинэчлэн байгуулан хуулийн төслийг боловсруулав.

Гэр бүлийн тухай хууль³ нь хувийн эрх зүйн асуудлуудыг зохицуулж байгаа суурь хуулиудын нэг бөгөөд одоогийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хууль 1999 онд батлагдсан.

Гэр бүлийн тухай хууль нь хэрэгжиж эхэлснээс хойших хугацаанд тус хуульд нийт 8 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан боловч эдгээр нэмэлт, өөрчлөлтүүд нь гэр бүлийн харилцаанд тулгамдаад байгаа асуудлыг шийдвэрлэхэд чиглэсэн гэхээс илүүтэй салбарын харилцааг зохицуулсан буюу бусад хуулийн шинэчлэлийг дагалдан өөрчлөлт оруулсан байна.

Монгол Улсын хувьд хууль батлагдаж байсан үе буюу 1999 оноос хойш гэрлэх, гэрлэлт цуцлах, хүүхдийн эрх, хууль ёсны эрх ашиг хөндөгдөх, зөрчигдөх, сэргээх, зэрэг харилцаа ихсэж байгаа бөгөөд үүнээс үүсэх үр дагаврыг төдийлөн нарийвчлан зохицуулаагүй байна.

Тухайлбал, Монгол Улсад гэр бүлийн маргааныг оновчтой шийдвэрлэх, гэр бүлийн гишүүдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах асуудал нэн чухал болоод байна. Шүүхийн шийдвэрийн тоо, баримтаас дурдвал 2020 онд 53678, 2021 оны эхний хагаст 20602 иргэний хэрэг шийдвэрлэснээс Гэр бүлийн тухай хуулиар 2020 онд 4732, 2021 оны эхний хагаст 2085 хэрэг шийдвэрлэсэн нь нийт хэргийн 10.1 хувийг

¹ “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2028 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл батлах тухай” Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 181 дүгээр тогтоолын хавсралт

² “Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр батлах тухай” Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолын хавсралт.

³ Гэр бүлийн тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэлийн 1999 оны 30 дугаарт нийтлэгдсэн.

эзэлж байна.⁴ Гэрлэлт дуусгавар болох харилцаанд нэн тэргүүнд хүүхдийн эрх ашиг хөндөгддөг.

Монгол Улс одоогийн байдлаар 595 олон талт гэрээнд нэгдэн орсноос гэр бүлийн харилцаа, гэр бүлийн дундын эд хөрөнгийн эрхийг ханган хамгаалахаар Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал, Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт, Эдийн засаг, нийгэм, соёлын олон улсын пакт, Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц, Сайн дурын үндсэн дээр гэрлэх болон гэрлэх нас, гэрлэлтийг бүртгэх тухай конвенц зэрэгт нэгдэн орж, соёрхон баталжээ.

Бусад улсын жишгээс үзэхэд, гэр бүлийн хөрөнгийн эрх буюу гэрлэгчдийн дундаа хэсгээр өмчлөх, эсхүл хамтран өмчлөх эд хөрөнгийн эрхийн зохицуулалтыг сайжруулах, түүнчлэн тээгч эхээр хүүхэд тээлгэх, зохиомлоор үр суулгах гэх зэрэг шинэлэг асуудлуудыг хууль тогтоомжоороо зохицуулж байна.

Иймд гэр бүлийн харилцааг олон улсын жишигт нийцүүлэх, шинээр үүсэж байгаа харилцааг зохицуулах, орхигдсон буюу хийдлийг арилгах зорилгоор хуулийн төслийг боловсрууллаа. Ингэхдээ хүүхэд, жирэмсэн болон хөхүүл эмэгтэй, эсхүл бага насны хүүхэдтэй, өрх толгойлсон эцэг, эх, хөгжлийн бэрхшээлтэй, ахмад настан, хөдөлмөрийн чадваргүй гэр бүлийн гишүүний эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг тэргүүн ээлжинд хамгаалах зарчмыг баримталлаа.

Хуулийн төслийг Чех, Польш, ОХУ, Исланд, Шинэ-Зеланд, БНСУ, Япон, ХБНГУ, БНХАУ, Канад, Финлянд зэрэг улсуудын гэр бүлийн харилцааг зохицуулсан хууль тогтоомж болон Монгол Улсын шүүхийн статистик тоо, судалгаанд үндэслэсэн.

Хуулийн төсөлд зарчмын шинжтэй дараах зохицуулалтыг тусгалаа. Үүнд:

Монгол хүний удмын сангийн аюулгүй байдлын хамгаалах, цус ойртолтоос урьдчилан сэргийлэх

Монгол хүний удмын сангийн аюулгүй байдлын хамгаалах, цус ойртолтоос урьдчилан сэргийлэх зорилгоор садан төрлийн хүмүүсийн хоорондын гэрлэлтийг хориглож, иргэний бүртгэлийн байгууллагын мэдээллээс лавлагаа авах болон ДНХ-ийн шинжилгээнд хамрагдах боломжийг төсөлд тусгалаа.

Харин генетик генологийн сан бүрдээгүй байгаа тул ДНХ-ийн шинжилгээнд хамрагдах асуудлыг тодорхой хугацааны дараа хэрэгжүүлэх шилжилтийн үеийн зохицуулалтыг тусгах эсэх асуудлыг шийдвэрлэх шаардлагатай байна.

Гэр бүлтэй адилтгах харилцаа буюу хамтран амьдрагч

Зарим улсад гэрлэлтээ бүртгүүлээгүй боловч хамтран амьдарч байгаа харилцаа буюу (Defacto)-г хүлээн зөвшөөрч, тэдгээрийн эрх зүйн байдлыг тодорхойлсон байна. Гэрлэлтээ бүртгүүлээгүй боловч хамтран амьдрах хэлбэр нь эдийн засаг болон бусад хэрэгцээг хангах, гэр бүлийн зарим үүргийг гүйцэтгэдгээрээ гэр бүлийн төлөв байдалтай төстэй харилцаа гэж үздэг.

⁴ Шүүхийн ерөнхий зөвлөл. Монгол Улсын шүүхийн тайлан. УБ., 2020. 2021 оны эхний хагас жил.

2014-2022 оны хооронд эцэг, эх нь гэрлэлтээ бүртгүүлээгүй буюу хамтран амьдарч байх хугацаанд нь 22924 хүүхэд шинээр мэндэлсэн байна⁵. Энэхүү тоо баримтаас үзэхэд хамтран амьдрах (Defacto) хэлбэр түгээмэл гэж үзэж байна. Манай улсын хувьд гэрлэлтээ бүртгүүлээгүй боловч хамтран амьдарч байгаа хүмүүсийн эрх, үүргийг тодорхойлох цаашлаад эд хөрөнгө хуваах, хүүхэд тэжээн тэтгэх, асрамжлалын маргаан үүсэх тохиолдолд үүсэх үр дагаврыг зохицуулах эрх зүйн зохицуулалт байхгүй байна.

Иймд хуулийн төсөлд хамтран амьдрагчдийг тодорхойлж, тэдгээрийн хамтын амьдралын явцад болон хамтын амьдрал дуусгавар болох тохиолдолд эдлэх эрх, хүлээх үүрэг, мөн ийм харилцаанаас төрсөн хүүхдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг бүртгүүлсэн гэрлэлтээс төрсөн хүүхдийн нэгэн адил хамгаалах зохицуулалтыг тусгалаа.

Гэрлэгчдийн эрх, үүрэг

Гэрлэлт цуцлах шалтгааны дийлэнх хувийг гэрлэгчид хоорондын таагүй харилцаа эзэлсэн хэвээр байхад гэр бүлээс гадуурх харилцаа 2 хувиас 20 хувь болж эрс өсчээ.

Тодруулбал, шүүхийн шийдвэрийн цахим сангаас 2017 онд шийдвэрлэсэн гэрлэлт цуцалсан шүүхийн шийдвэрүүдээс 50 шийдвэрийг түүвэрлэж,⁶ гэрлэлт цуцлах болсон шалтгааныг судлан үзэхэд, таарамжгүй харилцаа 38 буюу 76 хувь, гэр бүлээс гадуурх харилцаа тогтоосон 1 буюу 2 хувь, архидалт 6 буюу 12 хувь, тусдаа амьдарч байгаа 4 буюу 8 хувь, гэр бүлийн хүчирхийлэл 1 буюу 2 хувийг тус тус эзэлж байна.

Харин 2022 оны хувьд, гэрлэлт цуцлах болсон шалтгаанд таарамжгүй харилцаа 32 буюу 64 хувь, архидалт буюу 10 хувь, тусдаа амьдарч байгаа 2 буюу 4 хувь, гэр бүлээс гадуурх харилцаа 10 буюу 20 хувь, мөн гэр бүлийн хүчирхийлэл 1 буюу 2 хувийг тус тус эзэлсэн болно.

Иймд хуулийн төслөөр гэрлэгчдийн эрх, үүргийг нарийвчилсан бөгөөд үүргээ биелүүлээгүйн улмаас нөгөө талын эрх, нэр төр, алдар хүндэд хохирол учруулсан тохиолдолд Иргэний хуульд заасны дагуу гэм хорын хохирол төлүүлэх нэхэмжлэл шүүхэд гаргаж болохоор зохицууллаа.

Гэрлэгчдийн байгуулах гэрлэлтийн гэрээ

Гэрлэлтийн гэрээ нь гэрлэгч тус бүрээс өрхийн төсөв, зардлыг хариуцах журам, гэрлэлтийг цуцалсан нөхцөлд ногдох эд хөрөнгийг тодорхойлох, эд хөрөнгийн эрхтэй холбогдсон бусад нөхцөлийг иргэний хуульд нийцүүлэн байгуулах иргэний эрх зүйн гэрээ⁷ юм. Нөгөөтэйгүүр, Англо-саксоны эрх зүйн бүлтэй зарим улсад гэрлэлтийн гэрээгээр эд хөрөнгийн харилцааг зохицуулахаас гадна, мөн амины харилцааг зохицуулж байгаа жишиг байна. Гэрлэлтийн гэрээг БНСУ, Япон, ОХУ, ХБНГУ зэрэг улсууд хууль тогтоомжоороо зохицуулж байна.

⁵ О.Отгонтуяа, О.Амарсайхан. “Монгол улсын гэр бүлийн хууль, түүний хэрэгжилт” УБ., 2009. 60 дахь тал

⁶ Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, Судалгааны тайлангийн эмхэтгэл XIII боть 2023 он, Гэр бүлийн харилцаанаас үүссэн зарим төрлийн иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ С.Сүхбаатар, Б.Энх-Амгалан, Х.Санчир 2022, хуудас 134-135.

⁷ С.Нарангэрэл, “Хууль зүйн нэвтэрхий толь бичиг”, УБ 2021 он, 101-р тал.

Манай улсын хувьд 1926 оны анхны Иргэний хуульд “Эр, эм хоёр аливаа хогшлын тухай засварт хууль ёсоор гэрээ, хэлэлцээр байгуулж болмой”⁸ гэж заасан нь тухайн үед гэрлэгчдийн эд хөрөнгийн гэрээ байгуулах эрх зүйн боломж байсныг гэрчилж байна.

Харин 2002 оны Иргэний хуульд гэрлэгчдийн эд хөрөнгийн гэрээний зохицуулалтыг тусгасан байна. Иргэний хуулийн 125 дугаар зүйлийн 125.2 дахь хэсэгт “Гэрлэгчдийн хөрөнгийн эрхийн зарим харилцааг гэрээгээр зохицуулж болно” гэж, мөн хуулийн 132 дугаар зүйлийн 132.1 дэх хэсэгт “Гэрлэгчид гэрлэгч тус бүрээс өрхийн төсөв, зардлыг хариуцах журам, гэрлэлтийг цуцалсан нөхцөлд ногдох хөрөнгийг тодорхойлох, хөрөнгийн эрхтэй холбогдсон бусад нөхцөлийг энэ хуульд нийцүүлэн байгуулсан гэрээний үндсэн дээр зохицуулж болно” гэж тус тус заасны дагуу гэрлэгчид хооронд гэрээ байгуулах боломж байгаа хэдий ч гэрлэгчид төдийлөн түгээмэл байгуулахгүй байна.

Өөрөөр хэлбэл, гэрлэлтийн гэрээ гэх нэр томъёог хэрэглэдэггүй, мөн энэхүү гэрээг Гэр бүлийн тухай хуульд тухайлан тодорхой тусгаагүй байгаа нь түүнийг түгээмэл хэрэглэхэд саад учруулж байна гэж үзэж байна.

Иймд хуулийн төсөлд гэрлэлтийн гэрээний талаар шинэ зохицуулалтыг тусгасан бөгөөд тус гэрээгээр гэрлэгчдийн эрх ашгаа хамгаалах, гэр бүлийн харилцаанд мөн гэрлэлт цуцалсан тохиолдолд эд хөрөнгийн эрхээ хамгаалах боломжийг бий болгосон. Гэрээгээр зохицуулагдах асуудлуудаас гадна, хууль тогтоомжид заасан зайлшгүй биелүүлэх шаардлагатай үүргээ хэрэгжүүлэхгүй байх нөхцөлийг гэрээнд тусгахыг хориглохоор тусгаад байна. Тухайлбал, хөгжлийн бэрхшээлтэй эхнэр, нөхөр, хүүхдээ тэжээн тэтгэхгүй байх агуулгыг гэрлэлтийн гэрээгээр тусгахгүй байхаар зохицуулсан. Мөн гэрлэгчид гэрлэлтийн гэрээгээр эд хөрөнгийн эрх үүсэх, шилжүүлэх, дуусгавар болох, хязгаарлахаар зохицуулсан, эсхүл ийм харилцаа агуулсан бол зохих журмын дагуу хөрөнгийн төрлөөс хамаарч Бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагад бүртгүүлэх зохицуулалтыг нэмж тусгасан. Түүнчлэн гэр бүлийн гишүүд, гэрлэгчид эд хөрөнгө эзэмших, өмчлөх эрхийг Иргэний хуульд заасантай уялдуулж баталгаажуулсан.

Гэрлэлт дуусгавар болох

Сүүлийн 5 жилийн хугацаа (2017-2021 он)-нд Гэр бүлийн хуулийн дагуу хянан шийдвэрлэсэн хэргийн 60.4 хувь буюу 14021 хэрэг гэрлэлт цуцлах нэхэмжлэлийг шийдвэрлэсэн. Мөн 2010 онд гэрлэлт цуцалсан тоог 2021 оны тоотой харьцуулахад 10.1 хувиар өссөн байна. Иймд гэрлэлт цуцлах харилцаанаас үүсэх үр дагаврыг сайтар тооцох, гэрлэгчид болон хүүхдийн эрх, ашгийг хамгаалах зохицуулалтыг нарийвчлан зохицууллаа.

Мөн хуулийн төсөлд гэрлэлт цуцлах тусгай журамд гэрлэгчид эвлэрэх боломжгүй, эсхүл гэрлэгчийн байнгын хүчирхийлэл дарамтаас болж гэр бүлийн гишүүдийн амь нас, эрүүл мэнд болон хүүхдийн хүмүүжилд ноцтой аюул, хор уршиг учирч болзошгүй, эсхүл учирсан нь тогтоогдсон, тодорхой хугацаанд хамтран амьдраагүй зэрэг тохиолдолд шүүх эвлэрүүлэх арга хэмжээ авахгүйгээр гэрлэлтийг цуцалж болохоор тусгалаа.

⁸ Сүхбаатар З. Оюундэлгэр П. Монгол Улсын Иргэний хуулиуд, нэмэлт өөрчлөлтүүд (1926, 1952, 1963, 1994, 2002). УБ., 2002., 27 дахь тал.

Мөн Монгол Улсад хүсэл зоригийн эсрэг гэр бүл болохыг завдсан гомдол, мэдээлэл байдаг тул энэхүү үйлдлээр гэрлэлт батлуулсныг нь эрх бүхий байгууллагаар нотлуулсан тохиолдолд гэрлэлтийг хүчингүйд тооцохоор зохицууллаа.

Түүнчлэн гэрлэгчдийн хэн нэг нь хүчин төгөлдөр бус гэж тооцогдох үндэслэлийг нууж, эсхүл хууран мэхэлж гэрлэсэн гэрлэлт нь хүчин төгөлдөр бус тооцогдох тохиолдолд өөрийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлоо хамгаалуулахаар шүүхэд нэхэмжлэл гаргаж болохоор зохицууллаа. Мөн гэрлэлтийг хүчин төгөлдөр бус гэж тооцсоноос шалтгаалж гэрлэгчийн болон хүүхдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол зөрчигдсэн гэж үзвэл хохирлыг буруутай этгээдээс шаардах эрхийг баталгаажууллаа.

Хүйсийн өөрчлөлтийн улмаас гэрлэлт дуусгавар болохоор харин гэрлэлт дуусгавар болсонтой холбоотойгоор үүсэх бусад асуудал, тухайлбал хүүхдийн тэтгэлэг тогтоох, тэжээн тэтгэх, асран хамгаалах, эд хөрөнгө хуваах зэрэг асуудлыг шүүхэд хандан шийдвэрлүүлэхээр тусгалаа.

Эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн үүрэг, хариуцлага

2021 оны байдлаар гэр бүлийн орчноос байнга болон түр хугацаагаар тусгаарлагдаж асрамж, халамжийн газарт 1069 хүүхэд амьдарч байгаа бөгөөд хараа хяналтгүй 97, гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн 92, бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн 278 хүүхэд байна. Энэ нь хүүхдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах, зөрчигдсэн эрхийг шаардах боломжийг хангах, эцэг, эхийн эрх, үүрэг, хариуцлагыг тодорхой болгох зохицуулалт шаардлагатайг харуулж байна.

Хуулийн төсөлд эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн үүрэг, хариуцлагыг нарийвчлан зохицуулсан ба хүүхдээс тусдаа амьдарч байгаа эсэхээс үл хамааран хүүхдийн өмнө хүлээх эцэг, эхийн үүрэг хариуцлагыг coparentalité буюу хамтран, тэгш хүлээх зарчмыг баримтлан тодорхой тусгасан.

Эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхдийг гэр бүлдээ авч асран хүмүүжүүлж буй гэр бүл (Foster family/асралт гэр бүл)–ийн харилцаа байхыг энэ хуулиар хүлээн зөвшөөрч, уг харилцааг гэрээгээр зохицуулах, асран хамгаалалт, харгалзан дэмжлэгт байгаа хүүхдийн эд хөрөнгийг зарцуулах, хамгаалах, тэтгэмж, тэтгэлэг түүнтэй адилтгах орлогыг зарцуулалтад хяналт тавих зэргийг тусгасан бөгөөд бусад нарийвчилсан зохицуулалтууд Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн хүрээнд хэрэгжихээр тусгалаа.

Түүнчлэн Канад, Литва, Финлянд зэрэг улсуудад хүүхдийн өөрийн хөрөнгийг гэр бүлийн дундын хөрөнгөөс зааглан тодорхойлж, асран хамгаалагч харгалзан дэмжигч нь тодорхой хязгаартай эсхүл зөвшөөрлийн дагуу захиран зарцуулахаар хуульчилсан байна. Тухайлбал, Литвад хүүхдийн хөрөнгийг эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч нь узуфрукт эрхээр захиран зарцуулж байна. Иймд хүүхдийн эд хөрөнгөд эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн зарцуулах эрхийн хязгаарлалтыг зохицуулсан.

Эцэг, эх байх эрхийг хасах хязгаарлах

Сүүлийн 5 жилд эцэг, эх байх эрхийг хассан 81 шүүхийн шийдвэр гарсан нь харьцангуй өндөр үзүүлэлт бөгөөд шүүхийн шийдвэрийн үр дүнд хүүхдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол зөрчигдөх нөхцөл үүсэж байна. Иймд үүнээс үүсэх үр дагаврыг тооцоолох, хүүхдийн эрх ашгийг хамгаалах, эцэг, эх байх эрхийг хассан тохиолдолд

түүнийг буцаан сэргээх, эсхүл эрхийг нь тодорхой хугацаагаар хязгаарлах зэрэг оновчтой зохицуулалтууд хангалтгүй байна.

НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн конвенцын гишүүн улсууд хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг хангах зорилгоор эрх бүхий байгууллага, шүүхээс зохих хууль журмыг үндэслэн шийдвэр гаргаснаас бусад тохиолдолд хүүхдийг хүсэл зорилгынх нь эсрэг эцэг, эхээс нь салгахгүй байх үүрэг хүлээнэ гэж заажээ. Ийм төрлийн шийдвэрийг эцэг, эх хүүхдэдээ хэрцгийгээр харьцах, анхаарал халамжгүй орхих зэрэг тохиолдолд гаргадаг байна. Мөн ХБНГУ-ын Үндсэн хуулийн дагуу эцэг, эх байх эрх нь чухал үндсэн эрхүүдийн нэг учраас эцэг, эх байх эрхийг хасах, хязгаарлах асуудалд өндөр босго, шалгуурыг тавьдаг. Хүүхэд, залуучуудын асуудал эрхэлсэн төрийн байгууллага хүүхдийг гэр бүлээс нь хураан авч өөр гэр бүл, хүмүүс, байгууллагад шилжүүлэхээс өмнө хүүхдийн сайн сайхны төлөө ямар арга хэмжээ авч болох цаашид хэрхэх талаар нухацтай судалж үздэг байна. Үүний дараа эцэг, эхийн эрхийг хязгаарлах, хасах эсэх талаар шийдвэр гаргадаг байна.

Иймд эцэг, эх байх эрхийг хязгаарлах, хасах үндэслэл, нөхцөл, түүнээс үүсэх үр дагаврыг ялгаж, жигдрүүлж, дахин найруулсан. Тухайлбал, хязгаарласан асуудлыг “хүчингүйд тооцох” гэснийг “дуусгавар болгох” гэж өөрчилж, тэргүүн ээлжинд хязгаарлах арга хэмжээ авах, харин хүүхдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг удаа дараа, эсхүл ноцтой зөрчсөн тохиолдолд эцэг, эх байх эрхийг нь хасах шийдвэр гаргадаг байхаар хуулийн төсөлд тусгалаа. Түүнчлэн эцэг эх байх эрхийг хязгаарласан, хассан тохиолдолд эрхийг буцаан сэргээхдээ сургалтанд заавал хамрагдсан байхаар тусгалаа.

Хүүхдийн тэтгэлэг

Хүүхдийн тэтгэлгийг шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн мэдээллээс үзэхэд 50 гаруй хувь огт төлөгддөггүй байна.⁹

Манай улсын хувьд тэтгүүлэгч буюу хүүхдийн амьдарч байгаа бүс нутагт тогтоосон амьжиргааны доод түвшний хэмжээнээс тодорхой хувиар тооцон тэтгэлгийн хэмжээг тогтоож байна. Иргэд, олон нийтийн зүгээс хүүхдийн тэтгэлгийн хэмжээ хэт бага буюу хүүхдийн хэрэгцээнд хүрэлцэхгүй байх, нөгөө талаас тэтгэлэг төлөгчийн орлоготой уялдахгүй байна гэсэн шүүмж гарч байна.

ХБНГУ, Англи, БНСУ, Япон зэрэг улсын жишгээс үзэхэд, тэтгэлэг тогтоох тусгай аргачлалтай бөгөөд тэтгэлгийн хэмжээг хүүхдийн нас, амьжиргааны өртөг, зардал зэрэг хэд хэдэн хүчин зүйлсийг харгалзан тэтгэлэг төлөгчийн орлого, нөхцөл байдалтай уялдуулж тэтгэлэг авагч тус бүрд өөр өөр байдлаар тогтоож байна. Мөн хүүхдийн тэтгэлгийн харилцааг зохицуулсан гэрээ байгуулж болохоор зохицуулсан байна.

Иймд шүүх гэрлэлт цуцлах шийдвэрийг гаргахдаа нэхэмжлэлийн шаардлагад дурдсан эсэхээс үл хамаарч хүүхдийн тэтгэлгийн асуудлыг заавал хамтад нь шийдвэрлэхээр зохицуулсан. Мөн гэрлэлт цуцлалт, дуусгавар болсон харилцаанд хүүхэд болон гэр бүлийн гишүүдийн авах тэтгэлгийн хэмжээг өөрчилж тэтгэлэг авагч болон тэтгэлэг төлөгчийн нөхцөл байдалтай уялдуулж эрх бүхий байгууллагаас батлах аргачлалын дагуу шүүх шийдвэрлэхээр шинэ зохицуулалтыг тусгалаа.

⁹ https://1212.mn/mn/statistic/statcate/573071/table-view/DT_NSO_2300_043V1

Үрчлэлт

Иргэний бүртгэлийн байгууллагын мэдээллээр 2017 оноос 2022 оны 3 дугаар сар хүртэл хугацаанд 7596 хүүхэд дотоодод үрчлүүлсэн бол Монгол Улсын харьяат нийт 274 хүүхэд гадаадын иргэдэд үрчлэгдсэн байна.

Шүүхийн шийдвэрийн цахим сангаас, хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцсон 2017- 2021 оны шүүхийн шийдвэрүүдийг авч үзэхэд, 2017 онд 97 шүүхийн шийдвэр, 2018 онд 12 шүүхийн шийдвэр, 2019 онд 11 шүүхийн шийдвэр, 2020 онд 12 шүүхийн шийдвэр, 2021 онд 9 шүүхийн шийдвэр байв.

Хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцсон 2018-2021 оны шүүхийн шийдвэрүүдийн дийлэнх нь Гэр бүлийн тухай хуулийн 61.2-т заасан “бусад үндэслэл”-ээр үрчлэлтийг хүчингүйд тооцсон байна. Нийт түүвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрүүдээс авч үзэхэд “бусад үндэслэл”-ээр гэдэгт дараах үндэслэлийг нэхэмжлэлийн шаардлагад дурдсан байв. Үүнд: гадаад улсад ажиллаж сурч ирээд хүүхдээ өөр дээрээ буцааж авах болсон, эцэг, эх нь хүүхдээ өөрийн асрамжид авах болсон, үрчлэгч өндөр насанд хүрсэн, эсхүл нас барсан зэрэг шалтгаан багтана.

Иймд хуулийн төсөлд хүүхдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах зорилгоор, бусад улсын жишигт нийцүүлэн хүүхэд үрчлэлтийн мэдээллийн сан хөтлөх, бүртгэх, хянах, үрчлүүлэх санал, дүгнэлт гаргах эрх бүхий дотоод, гадаад үрчлэлтийн асуудал хариуцсан орон тооны бус зөвлөл байгуулах, тус Зөвлөлийн саналыг үндэслэн үрчлүүлэх эсэх асуудлыг шүүх шийдвэрлэх шинэ зохицуулалтыг тусгалаа.

Тээгч эх, үрийн донор гэх мэт нөхөн үржихүйн туслах аргыг ашиглаж төрсөн хүүхэд

Бусад улсын туршлагаас үзэхэд, тээгч эх, донорын зохицуулалтыг гэр бүлийн эрх зүйн хүрээнд зохицуулж эхэлсэн байна. Тухайлбал, Чех, ОХУ-ын хуулиар нөхөн үржихүйн туслах аргыг ашигласны үр дүнд төрсөн хүүхдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалсан байна.

Кембрижийн Их сургуулиас тээгч эхээр хүүхэд тээлгэж төрүүлэх харилцааг хүлээн зөвшөөрдөг болон зөвшөөрдөггүй орнуудын судалгааг¹⁰ гаргасан бөгөөд судалгаанаас үзэхэд ихэнх улс орнууд ашгийн бус хүмүүнлэгийн зорилгоор тээгч эх болох, тээгч эхээр хүүхэд тээлгэж төрүүлэх харилцааг хуульчилсан бол Хятад, ХБНГУ, Итали, Япон, Франц, Турк зэрэг орнууд хүлээн зөвшөөрдөггүй байна.

Тээгч эх, үрийн донор гэх мэт нөхөн үржихүйн туслах аргыг ашиглаж төрсөн хүүхдийн эцэг, эхээр тэдэнтэй гэрээ байгуулсан гэрлэгчид хүүхдийн төрсөн эцэг, эх байхаар тусгалаа.

Олон улсын шинжтэй гэр бүлийн харилцаанд хэрэглэх хууль тогтоомж

1998-2016 оны хооронд Монгол Улсын 5970 иргэн гадаадын иргэдтэй гэр бүл болсон бол 1017 иргэн гэрлэлтээ цуцлуулсан байна. Тухайлбал, 2022 онд 367 иргэн гадаадын иргэнтэй Монгол Улсад гэрлэлтээ бүртгүүлсэн байна. Гэр бүлийн асуудлаар

¹⁰ Улсын их хурлын тамгын газрын Судалгааны эмхэтгэл “Тээгч эхээр хүүхэд тээлгэж, төрүүлэх харилцаа: Монгол улс болон гадаад орнуудын туршлага, эрх зүйн зохицуулалт” харьцуулсан судалгаа 2017 он.

явуулсан судалгаанд оролцогчдын 46.2 хувь нь даяаршсан нийгэмд гадаад хүнтэй гэрлэхийг байх л асуудал гэж үзэж байгаа нь цаашид гадаадын иргэнтэй гэрлэх гэрлэлтийн тоо нэмэгдэх хандлагатай байгааг харуулж байна. Гэтэл практикт гадаадын иргэнтэй гэр бүл болох, гэрлэлт цуцлах, хүүхдийн асрамж, тэтгэлэг, хөрөнгийн маргааныг шийдвэрлэхэд олон улсын чиг хандлага, Монгол Улсын олон улсын гэрээ, конвенцид нийцсэн эрх зүйн оновчтой зохицуулалт хангалтгүй байна.

Иймд хуулийн төслөөр Монгол Улсын иргэн гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүнтэй гэрлэлт батлуулах, гадаад улсад гэрлэлт батлуулах, дуусгавар болгох, эдгээрийн эд хөрөнгө, эцэг, эх, хүүхдийн харилцаа, эцэг, эх тогтоох, тэжээн тэтгэх, асран хамгаалах, харгалзан дэмжих, гадаад улсын иргэнд хүүхэд үрчлүүлэх, тэдэнд тавих хяналт зэрэг асуудлыг дэлгэрүүлж, аль улсын эрх зүйн хэм хэмжээг сонгох хэрэглэх эсэхийг талууд өөрсдөө шийдвэрлэх боломжийг бүрдүүлээ.

ХУУЛЬ ЗҮЙ, ДОТООД ХЭРГИЙН ЯАМ